MANUEL DE PEDROLO
—
PROSA DE COMBAT

Selecció i pròleg de Júlia Ojeda

Presentació de Jordi Puig

Epíleg de Teresa Ibars

comanegra

TAULA

Des d'un país paral·lel, per Jordi Puig Ferrer 9
No serem els darrers, per Júlia Ojeda Caba 19

PROSA DE COMBAT 31
Excepcions a part 33
Entorn d'una expressió 40
Cartes de Catalunya 45
La realitat sociològica 89
Bilingüisme 94
La terra discutida 104
L'Oliver, per exemple, aquest afeccionat 110
No ho heu sentit dir mai, que el peix gros es menja el petit? 117
Hi ha una cultura impopular? 122
Dosis massives de llibertat 127
Publiqueu-me l'any 2474 132
No tothom pot néixer carnisser 137
L'entrada és de franc 141
La senyora no hi creu 145
Cada vegada pot ser la darrera vegada 150
També hi ha deures democràtics 154
Repetim-nos, si es repeteixen 158
És la feina de tot un poble 162
Una història que no fem 166
La situació permanent 171
Dos genets per a un cavall 177
Que ens ensenyi la llengua 181

Qui fa política? 185
Els drets d'ocupació lingüística 189
Torrents de matèria grisa 195
Cròniques colonials (3) 198
Cròniques colonials (6) 201
Cròniques colonials (11) 204
Des de fora contra dins 208
Què hi fan aquí, tan a disgust? 212
No us enganxeu els dits 216
Entre la identitat catalana i les llentilles 220
Ens cal una dosi de Bazarov 224
A vós, honorable conseller de Cultura 228
Sempre amb plom a les ales 233
No gosem ser catalans 237
Només canten independències 242
L'oficial munta a cavall 246
Cròniques d'una ocupació (1) 250
Cròniques d'una ocupació (11) 254
Cròniques d'una ocupació (15) 258
Cròniques d'una ocupació (25) 262

Benvolgut amic..., per Teresa Ibars 267

DES D'UN PAÍS PARAL·LEL

JORDI PUIG

L'estiu del 1966, Manuel de Pedrolo presentava a censura el seu primer llibre assagístic, titulat *Cartes de Catalunya*. Havia de ser el número 30 de les Edicions d'Aportació Catalana. El manuscrit va caure a les mans del jutge retirat Francisco Jardón, que probablement va ser qui més obres de Pedrolo va esquilar i de qui són la majoria de les floretes recargolades que l'autor va rebre de la censura. Tot i començar amb elogis al «gran talento, magnífico estilo y suma agudeza» de l'obra, remarcar que Pedrolo no mostrava un «carácter definitivamente separatista» i destacar-ne les propostes de «mutuo respeto y hasta pudiera decirse que de plena concordia» (!), Jardón va considerar que *Cartes de Catalunya* no podia publicar-se. Com passava sovint, i especialment amb l'obra de Pedrolo, es va demanar l'informe d'un segon censor, Manuel Picos, que va ser més contundent:

> Propaganda política. El catalanismo que Pedrolo suele dosificar discretamente en sus obras de invención, se encuentra en esta requisitoria epistolar reconcentrado con especial violencia política, para increpar al centralismo "castellano" por las trabas que al parecer le ha puesto y le pone al desarrollo de la personalidad catalana.

Que Pedrolo s'estimava aquell assaig ho demostra el fet que l'any següent intentés camuflar-lo en el primer recull d'articles que va presentar a censura, *El silenci i la mentida* —per a Edicions 62—. El va posar al final de tot, després d'un text (que publiquem aquí per primera vegada) dedicat a la idea d'«altres catalans» forjada per Paco Candel: «Entorn d'una expressió». El censor va tornar a ser Jardón, que arrenca amb una alabança del llibre que faria venir salivera a qualsevol psicoanalista, apunta una vintena de pàgines on caldria escapçar o transformar el text i conclou que, un cop fets aquests canvis, «si se considera oportuno en esta apertura política a una mayor libertad», el llibre seria autoritzable. Algú devia sospitar de la feblesa de Jardón, però, perquè es va tornar a passar el manuscrit a un segon censor, novament Manuel Picos, que va denegar l'obra amb els pitjors penjaments. Ens cridarà l'atenció l'acusació de «revanchismo» quan veiem que Pedrolo la va continuar rebent, molts anys després, de part de gent no tan explícitament franquista.

1966, hem dit. I qui era Pedrolo quan presenta a censura el seu primer llibre d'assaig polític? Probablement ja era l'autor amb més premis i amb més lectors de Catalunya; s'havia fet un lloc prominent al cenotafi cultural de postguerra, era el novel·lista amb més possibilitats per endavant i, el que en aquest cas ens interessa més: era l'objectiu a batre. Una mostra exemplar d'això la trobem sense sortir dels passadissos de la censura i sense moure'ns del 1966. Aquell mateix any, *Últimas tardes con Teresa* de Juan Marsé rep l'autorització després d'uns mesos als llimbs. És sabut que Marsé va poder escriure a Carlos Robles Piquer, director general d'Informació i cunyat del ministre Fraga, per pregar-li una gestió directa en favor seu («estimo que mi crítica en nada se aparta de los principios del orden y del equilibrio de la nueva sociedad

española»), i que el director general es va adreçar personalment al ministre per demanar-li magnanimitat amb la novel·la. Robles Piquer va convèncer Fraga amb un argument llaminer, que de fet era l'únic argument de la carta: la novel·la estava escrita en castellà, deia, «cosa que me parece importante cuando tantos catalanes se inclinan hacia su lengua vernácula», i aquí mencionava, excepcionalment, un nom a contrarestar: Manuel de Pedrolo. No n'hi ha cap altre. El pinyol de la repressió franquista, acabada d'estrenar l'operació de l'anomenada, justament, Ley Fraga (aquella «apertura política» que sembla que s'hagi cregut el censor Jardón), no només té al cap Pedrolo per censurar les seves obres, sinó que li serveix de papu per promoure'n d'altres. Passats els anys, no sabem si Pedrolo llançava un dard directe a Marsé quan, a l'article «El meu gra de sorra a la història de la censura» (*Serra d'Or*, 1978), comença dient que calia precisar, d'entrada, que ell no va tenir mai cap vincle amb ningú del Ministeri d'Informació, i que tampoc ho hauria volgut. Del que no hi ha dubte és que Marsé, quan el dia de la mort de Pedrolo el defineix davant la premsa com «un dels millors escriptors de la literatura *en llengua catalana*», sabia quina ferida furgava.

La popularitat de Pedrolo, en definitiva, era abassegadora. És això el que el feia temible als ulls del règim. Quan presenta a censura *Cartes de Catalunya*, acabava de publicar *Joc brut*, que, a part de *Mecanoscrit del segon origen*, serà el seu llibre més llegit. El menyspreu ambiental cap a la literatura de gènere (pensem-hi: esclat definitiu de masses amb una novel·la policíaca i una de ciència-ficció que, per postres, té una tirada juvenil inaudita) i la seva vocació popular són factors a tenir en compte en el moment d'examinar la recepció de la seva obra. El 1966 Pedrolo presenta fins a cinc novel·les a censura i n'hi passen dues, *Totes les bèsties*

de càrrega i *M'enterro en els fonaments*, que es publicaran l'any següent. Dues de les seves obres canòniques, sens dubte. I es troba de ple en l'escriptura del cicle «Temps obert». Tot plegat per dir que costa d'imaginar una decisió menys assenyada en termes professionals (continuem amb les cartes de Marsé i Robles Piquer, perquè allà s'hi parla en termes de carrera professional; d'afavorir la d'uns i ensorrar-ne d'altres), res més descarrilat que voler publicar, en el clímax de la seva consagració literària, uns assajos com els que recuperem avui.

Aquella primera meitat dels seixanta, Pedrolo va esdevenir l'autor més cobejat —no deixarà de ser-ho— per la incipient indústria editorial catalana. El 1962 havia guanyat el premi Sant Jordi amb *Balanç fins a la matinada*, novel·la que havia estat rebutjada per Joan Sales perquè «no hi passa res». Aquí hi ha un cas il·lustratiu. Sales feia temps que li demanava alguna obra per a l'arrancada del Club dels Novel·listes, però tornava sobre una idea que tot fa pensar que Pedrolo va boicotejar. «Voldria insistir en la meva petició d'una novel·la ben llegívola, ben de públic, almenys per iniciar la teva col·laboració amb el Club. Quan la nostra col·lecció ja portés un parell de dotzenes de novel·les publicades, entre elles un parell de teves que haguessin agradat força als lectors, jo no veuria cap inconvenient a publicar-ne una d'experimental. Però si comencem per aquesta, els subscriptors t'agafaran mania. No defenso tant els interessos del Club com els teus mateixos». La correspondència que va seguir és magnífica, plena d'esgarrinxades, i tot i això prou duradora: sis anys després de rebutjar el *Balanç*, l'editor encara li demana material nou, aquella novel·la que els faria coincidir finalment. El Club va arribar a anunciar el fitxatge de Pedrolo a les orelles dels llibres, però això no va passar mai.

Avancem. El 1967 Pedrolo va intentar-ho per tercera vegada presentant un manuscrit gairebé idèntic a aquell recull titulat *El silenci i la mentida*; el va encapçalar amb un article nou i hi va canviar el títol (ara es deia *Notes civils*). El llibre va tornar a caure a les mans de Jardón, que ho va detectar i va adjuntar l'informe doble fet mesos abans, en què ell parlava d'un període de més llibertat i el seu col·lega deia que on vas, pebràs. Tercer cop de porta. Encara n'hi va haver un altre, perquè el 1969 l'autor va tornar a presentar un patracol titulat *Articles* que el censor José Mampel Llop —que si hem llegit *Aquesta cançó, no!*, de Maria Salicrú-Maltas, coneixem com si fos de la casa— va titllar de «demagogo y amargado». Hi ha pocs adjectius més eficaços per desactivar un rival polític que dir-li amargat, i a Pedrolo li ho van dir manta vegades. Però la història no havia acabat.

El primer llibre d'articles de Manuel de Pedrolo, que sorprenentment va sortir a la llum en vida de Franco, *Els elefants són contagiosos* (1974), contenia la majoria de textos que la mateixa censura havia denegat quatre vegades, i el paper que el va autoritzar el signava Francisco Jardón, que es va estalviar els elogis inquietants de tants altres informes seus a les obres de Pedrolo i va limitar-se a fer una nota lacònica. Aquella vegada l'autor no havia intentat incloure-hi el *Cartes de Catalunya*, que es va perdre entre calaixos. En l'informe dels *Elefants* es prohibia la publicació d'un article, «Excepcions a part», i s'imposava l'eliminació d'una colla de fragments. Tot això ho restaurem en aquesta edició.

En el purgatori de la censura dels seixanta, doncs, anys de «mayor libertad» a peu coix, es va perdre el primer assaig de Manuel de Pedrolo, que és una peça indispensable per sospesar el seu pensament polític i per orientar-nos en una cruïlla històrica

crucial, que va marcar el futur de la cultura catalana i de la idea que en tenen tant els catalans com els no catalans.

A banda de publicar *Cartes de Catalunya* i els altres textos que van quedar extraviats pel camí, hem partit dels llibres d'articles que Pedrolo va publicar en vida —i del que Edicions El Jonc va fer en el desè aniversari de la seva mort: *Cal protestar fins i tot quan no serveix de res*— i n'hem recuperat molts que no s'havien aplegat en cap volum, tant de la seva etapa com a columnista de l'*Avui* com els més interessants dels que va publicar a *Canigó*, que tampoc havien aparegut enlloc.

Tota l'obra de Pedrolo està marcada —a banda del compromís amb unes idees, com s'ha destacat tant, o més aviat amb la llibertat per defensar-les— per una extraordinària tendència a embrutar sopars: un cop va haver trencat amb el destí de bon minyó que li corresponia per llinatge, no va deixar mai de perseguir la incomoditat, tant la seva com la dels altres. En la immersió en aquesta enorme producció, ens trobem un Pedrolo tan incontrolable com necessari per als seus mitjans (la història final de tensions amb l'*Avui*, que el va apartar una temporada i el va repescar per les queixes dels lectors, n'és la cirereta). Les polèmiques obertes amb altres articulistes són freqüents, i les cartes públiques a favor i en contra dels articles donarien per a un llibre a banda.

L'article «Entre la identitat catalana i les llentilles», que criticava la campanya de Barcelona 92 i que incloem per primera vegada en aquest llibre, va muntar un sidral que encara es recorda, però n'hi ha més: podríem parlar d'una peça contra el Papa de Roma («Una altra lectura de l'hoste») que va desencadenar la fúria d'alguns subscriptors i d'altres columnistes del diari, als quals Pedrolo es va veure forçat a contestar («Entre besar mans i vessar llàgrimes»); o els articles en favor del dret a l'avortament, que van

fer alçar uns quants culs del coixí (criden l'atenció els textos antimasclistes i antiracistes, i que Angela Davis tregui el cap en un article de mitjan anys setanta); o les andanades contra el conseller de Cultura i la directora general de Política Lingüística, que s'hi van tornar en comandita.

La rastellera d'enganxades no s'acaba. La primera que trobem en aquest volum és amb Baltasar Porcel, amb qui va mantenir una enemistat sense maquillatges. No trobarem un antagonista més perfecte de la figura pública de Pedrolo que Porcel. «L'Oliver, per exemple, aquest afeccionat» ve d'una entrevista enverinadíssima de Porcel a Pedrolo publicada a *Serra d'Or* a principis del 1970 («Pedrolo, multiforme i patètic»), que va estar a punt de fer que l'autor partís peres amb la revista (i Porcel va deixar de publicar-hi entrevistes). Pedrolo va quedar ferit especialment per l'últim paràgraf, ja al marge de l'entrevista, que el descrivia com un estruç que negava la realitat del país des de la seva cleda. Això brotava després de la pregunta sobre si l'obra castellana dels escriptors de Catalunya es podia considerar literatura catalana, a la qual no cal dir com va respondre Pedrolo. Porcel venia de guanyar el premi Godó de periodisme (i el Josep Pla de narrativa, que acabava de néixer), era un home de confiança de José Manuel Lara, columnista estrella de *Destino*, deixeble de Cela i de Pla, gran esperança de la literatura catalana traduïda al castellà (Barral ja havia anunciat la traducció de *Los Argonautas*, que sortirà mesos després amb una faixa que diu «¿Existe o no una nueva novela española?»)... Porcel era el catàleg complet de les al·lèrgies de Pedrolo, i un cop se t'inflen els ulls ja et poden dir que miris la bellesa de la posta de sol.

En els vint-i-cinc anys que separen el primer i l'últim article d'aquest llibre, la figura pública de Pedrolo arriba al pic més alt, amb una rellevància social difícil de comparar amb cap escrip-

tor del segle XX, i en els últims anys —una bona colla d'últims anys— cau en un ostracisme simptomàtic entre la crítica i el món, diguem-ne, cultural, mentre continua sent un autor llegidíssim. El 1986 és exemplar: a la premsa proliferen les mostres d'aquell menysteniment refistolat que encara funciona tan bé amb Pedrolo, i quan arriba Sant Jordi és el segon autor més venut amb un llibre tan de marge com *Patologies diversament obscures* (només superat per *La mort i la primavera*, que, si pensem que es presentava com la novel·la pòstuma de Rodoreda, jugava en una altra lliga).

Veníem d'uns anys en què a Pedrolo li faltaven mans per combatre tot el que sentia que havia de combatre, cosa que li va passar més d'una factura que encara cueja. Tres mesos després de la primera victòria electoral de Pujol, l'autor ja l'acusava de voler condemnar el nacionalisme català a la submissió i de criminalitzar l'independentisme («La Diada Nacional del conformisme»). Poc després de la segona victòria pujolista, amb les maniobres del cas Banca Catalana, Pedrolo rebutja signar un manifest de suport al president impulsat per Òmnium Cultural que havia d'aglutinar tots els premis d'Honor de les Lletres Catalanes. Al novembre d'aquell any, Foix rep el Premio Nacional de las Letras Españolas i Pedrolo li salta al coll per acceptar-lo, a la qual cosa el poeta es despatxa dient que «sempre hi ha hagut el grup extremista que ha desitjat considerar Catalunya una nació diferent d'Espanya i Espanya una nació que explota i oprimeix Catalunya». Passat festes, Foix seria l'estrella del cinquè aniversari de Quaderns Crema a un Bar Universal nou de trinca i rutilant de joventut. Feia poc que el pseudònim Carles Bau de l'Aire, sorgit del nucli de l'editorial, havia signat una rebentada contra l'autor al «Quadern» d'*El País*. Pedrolo estava perdent, el brogit li passava per sobre.

Els enemics li criticaven que sempre escrivia el mateix article, que el seu èxit era desproporcionat, que el seu català feia mal d'ulls, que sense la teia patriòtica no l'hauria acompanyat ningú. Algú dirà que el país es va moure i Pedrolo es va quedar sempre allà on era, i algú al seu costat es preguntarà si això vol ser una crítica o un elogi.

Manuel de Pedrolo mor l'any 1990. Ho havia pronosticat amb contundència, gairebé en forma d'amenaça, en l'article contra les Olimpíades que hem mencionat. Pocs mesos abans, havien picat a la seva porta els organitzadors d'un acte de repulsa contra l'empresonament de Núria Cadenes. Pedrolo hauria volgut de ser-hi, però ja no sortia de casa, no tenia força ni per escriure una carta, deia, i els va demanar que llegissin un poema en nom seu del 1967 (tornem al principi), aquell que acaba amb el cèlebre «radicalment, la llibertat». Anys després, Cadenes va revelar que la lectura de *La paraula dels botxins* li havia permès aguantar les tortures a la caserna de Via Laietana. Els elefants encara eren contagiosos.

A Comanegra vam començar a editar Pedrolo el 2017, justament per aquí: per *La paraula dels botxins* i la tetralogia de què forma part, *La terra prohibida*, escrita el 1957. «Heu fet una simfonia heroica, amb els quatre temps clàssics: andante, adagio, scherzo i allegro, i el final reprèn el tema de la mort —una mort heroica i punyent— que tant us és grat i que a diferents novel·les vostres, fa la seva aparició solemne», li va escriure Tasis a Pedrolo, concretant que, pel seu gust, *La paraula dels botxins* era el millor que havia escrit. Pedrolo, però, va contestar que no se li passaria pel cap d'enviar-l'hi a cap editor; va conservar el manuscrit amagat a casa i no va voler que ningú el presentés mai a censura (la decisió impressiona si tenim en compte la mena d'obres que hi va arribar a presentar, entre les quals les que recuperem avui). En un país

paral·lel, *La terra prohibida* seria una de les principals novel·les de Barcelona del segle xx —la principal pel que fa al retrat de la clandestinitat independentista de la primera postguerra—, però no va poder sortir fins al 1978 i la recepció que va tenir va ser deplorable. En un país paral·lel, pensaríem que aquella llegidora «novel·la de guerra» que li demanava Joan Sales perquè Rafael Tasis en parlava tan bé era, en realitat, *La terra prohibida*. Al país paral·lel aquella obra no hauria hagut d'estar amagada vint anys en un safareig de Tàrrega, i Pedrolo l'hauria publicat amb qui li hagués vingut de gust, i hauria estat un èxit espaterrant, i hauria costat més de sostenir que la Barcelona dels desposseïts no es narrava en català, i que fills de l'alta burgesia diguessin en castellà que no hi ha res català que no sigui essencialment burgès, i que un sindicat de treballadors de Barcelona i comarques homenatgés en castellà Jordi Rubió, «infatigable luchador por la cultura catalana»... Però de país només en tenim un, i encara segons quin dia te'l miris.

NO SEREM ELS DARRERS

JÚLIA OJEDA CABA

Aquest llibre que el lector té a les mans pretén recollir, a mode de repositori històric, memorialístic fins i tot, com si d'un programari polític es tractés, el que fou el batec incansable d'un dels intel·lectuals —independentistes— més importants del segle XX, Manuel de Pedrolo i Molina. Un batec que ressona avui, després del procés independentista català, amb més lucidesa i més sentit que mai. El primer exercici que hem de fer, però, si volem deixar espai a les formes i els plantejaments ideològics de l'escriptor d'origen segarrenc, és superar la definició gairebé condemnatòria —i reduccionista— de Pedrolo com a escriptor de literatura popular, autor de la famosíssima novel·la *Mecanoscrit del segon origen*. És tan cert que l'obra, encara ara, continua sent un dels textos més llegits de la literatura catalana, com que sovint, ella tota sola, ha eclipsat la resta de la seva producció. I en especial els textos més desacomplexadament militants i compromesos amb la justícia social i la llibertat plena dels Països Catalans.

Pedrolo fou un dels escriptors en llengua catalana més prolífics de tots els temps i segurament també un dels més versàtils. En la seva extensa bibliografia s'hi troben conreats tots els gèneres: setanta-sis novel·les, setze obres de teatre, cinc reculls poètics, set